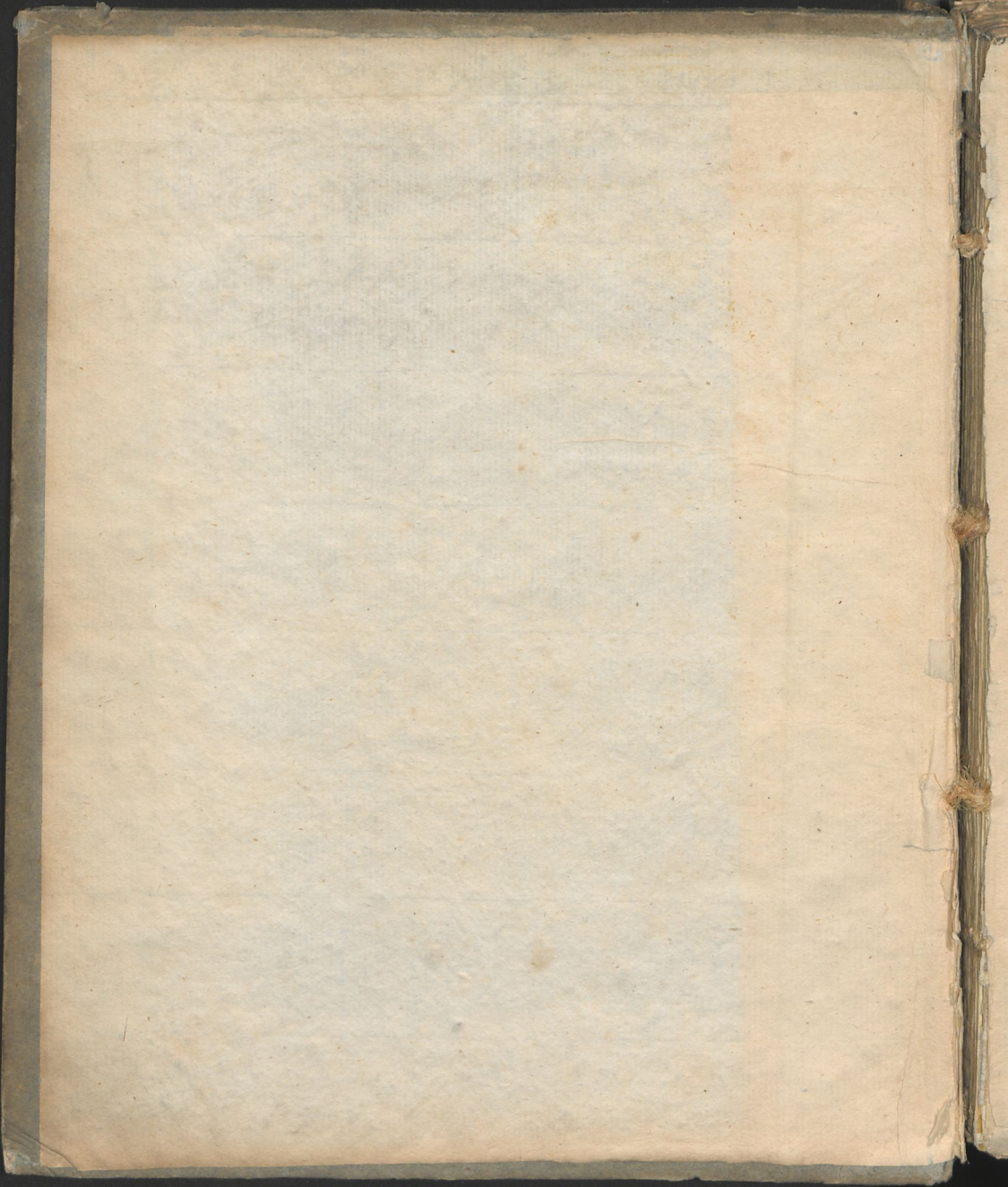

37

8

DE
MORBIS SOPOROSIS

PRAESIDE

PETRO IMMANVELE HARTMANNO,

MED. ET PHILOS. DOCT. MED. THEOR. ANAT. BOTAN. ET PHARMAC.

PROF. PVBL. ORD. ACAD. CAESAR. NAT. CVR. ET ELECT.

MOG. ERFVRT. SCIENT. VTIL. ITEMQVE SOCIET.

DVCAL. TEVTON. HELMSTAD. SODALE,

ORDINIS MEDICI H. T. DECANO,

DOCTORIS MEDICI DIGNITATEM

LEGITIME CAPESSVRVS

D. IVNII CLXXXI.

PVBlice DISSERT

NICOLAVS LEONARD,

NANCEIO-LOTHARINGVS.

TRAIECTI AD VIADRVM,
E TYPOGRAPHEO WINTERIANO.

MORBIS SOTOROSIS

PETRO MONTANIELI HARTMANNI

DOCTORIS MEDICINAE

D. LUDWIGI GOSCHKE

NICOLAUS LEONARD

TRIEBICH AD STRASSEN
E TYPOGRAPHICO WERTMANNI

V I R O
SVMME REVERENDO AC PERILLVSTRI
DOMINO
DOMINO
IOSEPHO BENEDICTO
DE MATHY
LVNAE. VILLAE ABBATI
PIETATE AC DOCTRINA CONSPICVO
ECCLESIAE CATHEDRALIS WARMIENSIS
QVAE FRAVENBURGI EST
CANONICO DIGNISSIMO
ETC. ETC.

P A T R O N O S V O

OMNI CVLTV PROSEQVENDO

A 2

NEG

NEC NON
V I R O
PRAECLARO AC NOBILISSIMO DOMINO
D O M I N O
IOHANNI FRANCISCO
MATHY
MAGNAE AESTIMATIONIS MERCATORI
SOCIETATIS PHYSICAE GEDANENSIS MEMBRO
OPTIME MERITO
FAVORI SVO BENIGNISSIMO

HANCCE DISSERTATIONEM
INAUGURALEM
PRO SVMMIS IN ARTE MEDICA CONSEQVENDIS HONORIBVS
EDITAM

IN PVBLICVM AC PERENNE VENERATIONIS

GRATIQVE ANIMI TESTIMONIVM

VOVET SACRAMQVE FACIT

Francfurti ad Viadrum
Die 20. Iunii 1771.

NICOLAVS LEONARD
AVCTOR ET RESPONDENS.

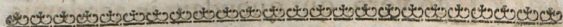
PRO.

PROOEMIUM.

Ego vero, qui quondam in academia
Parifina clinicam artem praece-
ptore ASTRVCIO, efficacemque,
quae manu fit, duce GARENGETIO, vtroque
viro famæ celebritate excellentiffimo, didi-
ci, dein in nosocomijs caftrenfibus, quæ nu-
peri belli calamitates requirebant, vtram-
que medicinam feci, tandemque per ali-
quot annos clinicus Gedani fui medicus,
nunc, ad fummos medicorum honores ad-
fpirans, non aliud quoddam feligendum pu-
tabam

tabam esse argumentum, publico profectu-
um meorum Specimini inferuiturum, quam
quod ex actuosa scientiæ medicæ parte esset
desumptum. Proinde de soporosis adfectibus
differere mecum constitui, cum & clinica,
& chirurgica medicina sæpe numero occa-
sionem offerat, varia circa eosdem hos mor-
bos obseruata instituendi. Maxime mihi
gratulabor, si hæc mea huius argumenti
tractatio beneuolis lectoribus visa fuerit non
plane infructuosa.

§. I.

Quotidianæ est experientiæ, singulos homines, prout
diuersa est ætas, virium conditio habitusque corporis di-
uersus, longiori quoque breviorie vi somno. Quoties-
cunque igitur dictis his naturalibus viribus inconuenienter
protrahitur somnus, naturæque modum excedit, morbus
est, a medicis dictus soporosus. Verbi causa, adulus,
qui tanto, quantus infantis nuperrime nati esse solet, so-
piretur somno, haud absurde comate aut lethargo videri
posset oppressus. Verum enim vero cum & in diurni-
tate, & in gravitate morborum huiusmodi somni diuersos
depre-

deprehendamus gradus, factum est exinde, ut apud optimos veteres recentioresque auctores soporosorum morborum varia sint nomina ancipitesque significatus. Executimus nunc, quoad eius fieri poterit, hunc scriptorum medicorum dissensum.

§. II.

Omnia morbosa somni conditio aut est continuus tantummodo dormiendi conatus, aut est ipse profundior somnus. Quocum si praesentiam simul aut absentiam febris contuleris, habebis divisionis rationes, ad quas medici soporosorum adfectuum genera definiunt. Tamen si vero hac in re non omnium sit consensus, multi tamen ad frequentia quatuor genera soporosorum morbos reduxerunt. *Coma vigil* continuum, sed infomnem, dormiendi conatum dixerunt, si tanquam symptoma febrili superuenit: *Somnolentum* vero *coma* ipsam profundiore & magnitudine excedentem somnum, item febris comitem. *Carus* contra ea is est soporosus adfectus, qui, sine febre tamen, in continuo maximeque conspicuo in somnum conatu consistit; qui somnus, si maximus profundissimusque adest, nec febrem habet comitem, *lethargus* appellatur.

§. III.

Cum hic de idiopathica horum adfectuum classe inprimis agamus, merito utrumque illud coma (§. II.), quippe symptoma quoddam febrile, nunc non esset tangendum. At, quod saepe numero his nominibus alius apud scriptores subicitur sensus, strictim comata quoque expediemus. Controuersa autem ancepsque horum nominum ratio exinde dependet, quoniam *cari*, *comatis*, *cataphorae*que vocabulo

cabulo Græci, *soporis* vero, *torporis*, *marcoris*, *veternique* nomine Romani subinde indiscriminatim animaduvertuntur vsq; quodocunque inclinationem ad somnum aut non, aut difficillime saltem, superandam definierunt. Naturalis enim somnus discuti se facile patitur: morbosus vero adeo detinet ægrotantem, vt a fortioribus saltem irritamentis excitetur, iisdemque remotis promte denuo obdormiscat. Nos vero, vt cuilibet soporum generi sua constaret notio, malimus cum nonnullis auctoribus distincte definireque loqui (§. II.), quam ex more vagos adhibere significatus.

§. IV.

Coma vigil (§. II.), *agrypnocoma*, *lethargus* *spurius*, itemque, dum grauius simul delirat æger, *typhomania* vulgo dictum, quoniam sub ipsa maxima somnolentia dormire nequeunt ægri, febre molestissimisque insomniis plerumque agitati, merito ex soporosorum morborum numero iam pridem expunxit illustri ordinis medici, hic florentis, Senior, celeberrimus IO. FRID. CAR. THEVSERVS a): cui vel hac quoque ex causa, præter iam dictam (§. III.), locum hic non concedemus. E contrario *somnolentum coma*, ad quod proxime accedit veterum *cataphora*, licet etiam idem cum nonnullis febrile habeamus symptoma (§. II.), aliis contrarium stuentibus b), e soporosorum adfectuum numero expungi tamen non potest, quod eodem correpti continuo fere dormiunt & per irritamenta vellicationesque expergefacti in priorem somnum mox iterum relabuntur.

§. V.

a) In *Fundament. Patholog. & Therap.* Tom. I, pag. 222.

b) *Conf. libr. iam citat.* pag. 238. §. III.

§. V.

At in *caro* (§. II.), quem etiam *apoplexiam leuem* siue *minorem* plurimi appellant, omnia longe sunt grauiora. Adeo enim alto profundoque sopiuntur somno, quos carus adfecit, vt rarissime sua sponte, difficulterque ab incitamentis externis, expergescieri queant, & expergefacti quæstionibus oblati responsione quidem satisfaciant, protinus autem denuo artificio somno opprimantur, absente tamen stertore. Addit vir summus, GERARDVS L. B. de SWIETEN c), nullam quoque in *caro* lentam frigidamque deprehendi *cacochymiam*; quæ tamen alioquin propria esse solet *lethargo*. Hic enim, latine quoque *veterinus* dictus (§. cit.), itemque summa inertia torporque sensuum maximus, languor inexcitabilis, atque indolentia extrema, pedetentim obrepere solet, tamque immodico somno ægrotum noctu interdumque ægrum supprimit, vt hic supinus, hiante ore delapsaque maxilla inferiori, iaceat, omnium pæne rerum immemor, quasi nec sentiat, nec voluntatis imperio motus musculares subicere possit. Alii idonei auctores febrem cum ipso complicari adfirmant d), negant alii itidem magni in rebus medicis viri e). Hoc saltem verissimum est, superuenire sæpe numero febrem, tanquam symptoma aut funelli, aut salubriter critici euentus eius morbi, ad quem *lethargus* accedit. Si *lethargici* per momenta temporis excitantur, stupidi videntur, incongrua loquuntur, ab oscitatione os patulum

B relin-

c) In *Commentar. ad §. 1045 Aphorismor. HERMANNI BOERHAAVE de eagnoscend. & curand. morb.*

d) *Conf. illustris CARTHEVSERVS in libr. cit. pag. 237. §. II.*

e) V. c. *celeberrimus IO. ZACHAR. PLATNERVS in Arte medendi §. 370*

relinquunt, aut matulam polcunt, nec mingunt. Adde manuum tremorem, lethargicis admodum frequentem, obseruante iam HIPPOCRATE atque ARETAEO. f)

§. VI.

Haud inepte cum hactenus commemoratis adfectibus soporosis (§. II. V.) coniungitur *apoplexia*, a Græcis ita appellata, quoniam, quos inuadit, repentino quasi ictu percutit. Latinis est *sideratio morbusque atonitus*. Siderari autem dicitur omne, quod fulminis ictu aut aeris praunitate corrumpitur. Est autem hic morbus vera firmissimi profundissimique somni imago: quippe sensuum & motuum voluntati submissorum organa repente omni actione priuantur, superflite respiratione magna, forti, & stercente, pulsuque itidem plerumque magno & forti. Nisi enim hæc virium cordis & organorum respirationi interuentium intenso adesset, parum a naturali ordine recederent actiones hæc vitales.

§. VII.

Hæc omnia si probe expendimus atque inuicem comparamus, haud incongrue concludi posse existimamus, parum omnino interesse inter apoplexiam atque carum, nisi ad firmitatem profunditatemque soporis respexeris. In apoplecticis enim pertinacissimus est somnus, nec per admoda consueta remedia efficacissimeque irritantia, dum viget paroxysmus, superabilis: carus contra iisdem excitantibus, quæ naturalem propellunt somnum, licet paulo difficilius, excutitur, si modo excitantium actio diutius continuoque perduret. Hinc etiam veteres, vti iam suo diximus loco, carum

f) Lethargi nomen ex Græcis deductum est; quippe apud quos *λήθη* obliuionem, *ἀέργος* vero hominem designat ex multo otio languidum atque inertem.

rum leuem minoremque appellarunt apoplexiam: quid ergo
 vetat apoplexiam magnum gravemque dicere carum? Caue
 etiam putes, hoc saltem inter argumenta discriminis, apo-
 plexiam inter & naturalem intercedentis fomnum, poni
 mereri, quod apoplexia homines subito & ex improviso
 apprehendat, fomnoque ordinario longius protrahatur,
 hic autem sensim tantummodo irreat, breviorique stadio
 circumscribatur. Dantur enim apoplexiæ exempla, quæ
 accessionum suarum habent prænuncios adiectus, vertigi-
 nes, cephalalgias, aurium tinnitus, visus, reliquorum-
 que sensuum & ipsius memoriæ imbecillitatem, artuum
 tremorem stuporemque, & cetera, adeoque neutiquam
 subito & quasi ex machina irruunt. Præter ea sunt quoque
 homines, optimæ ceteroqui valetudinis, adeo proni in
 fomnum, vt, altero adhuc pede terræ insistentes, altero
 iam prementes lectum, protinus in vtramque aurem dor-
 miant, sæpe numero ita profunde, qui & inscii ex lecto
 tolli possint. Taceo, si diurnitatem somni cum apo-
 plexia comparares, multos homines, imprimis femellas
 nobiliores, anserisque medullula molliores, tantæ esse
 ignaviæ, vt a prima nocte in medium diem dormire non
 erubescant. Taceo quoque exempla longi protractique
 somni passim in medicorum commentariis obuia g). Fac
 denique, dormientem ab apoplexia corripi: haud profes-
 so prius hæc animaduertes, quam quando ægrotum
 nullo plane irritamento suscitari posse senties. In huius
 igitur morbi accessionibus inexcitabilis ægrotantium con-
 ditio primarium discriminis inter naturalem fomnum mor-
 bosque reliquos soporosos erit argumentum.

B 2

VIII.

g) Conf. illustris L. B. de SWIETEN *Commentar. cit.* §. 1049.

§. VIII.

Si euentum singulorum horum morborum spectas, multiplex omnino ille deprehenditur atque diuersus. *Comatum* (§. IV.) iudicatio minus esse solet ominosa, sequitur que plerumque febrium indolem exitumque criticum, quibuscum coniuncta obseruantur. *Lethargi* contra ea iam longe periculosior est finis (§. V.): plurimi enim, quos grauissimus hic inuasit morbus, ponunt vitam; pauci, qui euadunt, monente iam pridem HIPPOCRATE *h*), in peiore sunt purulenti. *Caro* facilius est solutio, quæ perfectam reddit sanitatem, superstitute tantummodo aliquamdiu vacillante capitis titubatione *i*). *Apoplexia* denique si forte mitior fuerit insultus, largo æquabilique sudore, diarrhœa, lotii copiosi & crassi excretionem, hæmorrhagiis largis & sufficientibus, & inprimis febre magna *k*) terminatur: grauior autem in paralytin, grauissima in mortem abit. Quod autem ad febrem in idiopathico lethargo absentem (§. IV.) attinet, eandem, sicubi sub finem morbi superuenit, tantummodo symptomatis accessorii loco habemus, auctoritatem secuti summi quondam viri, FRIDERICI HOFMANNI: *Iungitur, dicentis l*), & quasi symptoma lethargo superuenit febris, quæ mitior est, magisque pulsuum semet exserit frequentia & spiratione rara febrilique. Hinc discrepat a caro, qui sæpius febrium est vel symptoma, vel conseciarium.

IX.

h) In *Coacis Prænotion.* pag. 532. edit. Oper. VANDER LINDEN & de morbis Libr. III. pag. 99. eiusd. edit.

i) Conf. perillustri L. B. van SWIETEN libr. cit. §. 1046.

k) HIPPOCRATES Libr. II. de morbis pag. 39. edit. cit. & L. B. de SWIETEN libr. cit. §. 1017.

l) In *Medic. systemat. rational.* Tom. IV, Part. IV. pag. 54.

§. IX.

Ex iis, quæ in initio huius commentarioli disputa-
uimus, intelligi posse arbitramur, naturalem & morbosum
fomnum ratione originis parum omnino esse distinctum,
prioremque illum corporis cuiuslibet viribus esse confor-
mem, hunc autem posteriorem difforem. Si vero phy-
siologos de somni generatim spectati causis quæras, edo-
ceberis luculenter, solum difficiliorem liquidi neruei per
cerebrum motum cuiuscunque fomni esse causam. Hæc
autem motus impedimenta oriri partim a neruorum com-
pressione, partim ex defectu sufficientis copix ant mobili-
tatis spirituum animalium siue, si aliud nomen mauis, li-
quidi neruei, iidem physiologi amplius demonstrant *m*).
Vnde nemini obscurum esse potest, omnes istas causas,
quæ modo expositas tam in cerebri neruorumque actione,
quam in liquidi neruei secretionem atque constitutionem pro-
ducere possunt mutationes, non solum somno inducendo
esse idoneas, sed etiam, tanquam procatasticæ causas,
ad comata, caros, lethargos, apoplexiasque fore effica-
cissimas. Quæ omnia cum medico clinico ad instruendas
indicationes therapeuticas apprime inseruiant, nostrarum
omnino esse partium existimamus, de his omnibus nunc
porro agere sigillatim.

§. X.

Agmen harum causarum ducat *gulæ intemperantia vo-
racitasque*, inprimis si tubercinatio *n*) simul accesserit, non

B 3 solum

m) Confer illustris ALBERTI de HALLER *Primas lineas Physiologiæ*,
§. DLXXXV.

n) Videatur a *Præside* nostro elaborata & sub *Præsidio* illustris BŪCH-
NERI Halæ anno ciolo CCLVIII, defensa *dissertatio de tubercina-
tionis damnis*.

solum nimis, sed etiam difficulter concoquendis cibis ventriculum oneratura. Quod damnum eo certius continget, quo magis eiusmodi gurgites abdominique nati homines otio abundant, totosque pæne dies iuxta mensam agunt, egressu corporisque motu rari. Hinc enim vario itinere segne corpus in soporosos apoplecticosque insultus deducunt, immo præcipitant. Partim enim ex copiosa alimentorum colluie valida viscera chylopoietica multo, nec satis mobili viscidoque chylo abunde nimis replentur, nec eodem, quoniam musculorum actio deficiente motu iners atque segnis est, denuo sufficienter liberantur. Hinc etiam iusto maior sanguinis nascitur copia, quam plethoram medici appellant. Partim vero ventriculus nimis plenus, alimentorumque mole maxime distentus, descendentem, quæ vicina est, aortam qualitercunque premit, abituroque ad inferiores partes sanguini remoram facit, quo minus libere progredi possit. Hinc versus superiora velut retunditur sanguis, & ascendentis aortæ ramos, multo sanguine iam turgidos, adhuc efficacius expandit. Plurimus ergo, lentus, in cerebri adeo vasa congestus sanguis comprimit cerebri medullam, viamque fluido ad nervos exituro quodammodo intercludit. Atqui hæc est vna earum caussarum, quæ morbos efficiunt soporosos (§. IX.).

§. XI.

Haud minor porro in cogendo ad cerebrum sanguine *potulentorum*, quæ dicunt, *spirituosorum* est efficacitas, præsertim si quis & copiose, & frequenter iisdem se ingurgitavit. Inde etiam fit, vt ebrii vinoque tam simplici, quam

quam adusto, bene onerati videantur leui apoplexia aut
 caduco lethargo correpti o). Quid? quod ille dissolutissi-
 mæ vitæ homo, qui liberrime & profuse totos dies per-
 potat, continuata inebriantium potulentorum actione vni-
 uerso neruorum generi durabilem inducit torporem im-
 becillitatemque. Videas ergo fere quotidie ebriosos, quos
 vinum, aut cereuisia, aut adustus liquor, aut mulsam lar-
 ge perfudit, tremere manus, titubare gressus, hæstare
 linguam, corpusque vniuersum ægre moueri; ad hæc o-
 mnes animi actiones fieri imbecilles atque perturbatas. Ex
 quo in prouerbii consuetudinem venit: hunc illumue ho-
 minem potando stupidum bardumque esse factum. Quæ
 omnia quomodo eueniant, haud difficulter intelligitur.
 Quælibet ex hoc inebriantium genere potulenta multis
 abundant particulis inflammabilibus, acido vegetabili nu-
 ptis. Hæc ergo in ventriculum atque intestinorum tubum
 delata partim has partes, digestionis destinatas, vehementer
 irritant & tantum non rigidas reddunt; partim ibidem na-
 turali calore in vaporem resoluta subeunt chylum sangui-
 nemque, & vtriusque liquoris volumen augent ita, vt
 manifesto rarefiant. Hinc ergo laudabilis chyli sanguinis-
 que indoles perditur, & ad fecernendum nerueum liqui-
 dum ineptum redditur: ex quo fieri nequit, quin suffici-

eng.

*) Memorabile huius generis exemplam refert HENRICVS ab HERR
 in *Observat. medic.* Libr. I. Obseruat. XIX. Homo quidam ab
 ebrietate iam in quartum diem dormiebat, veluti lethargo
 suppressus; adeo, vt, quoniam primo ebrietatis tempore su-
 pinus cecidisset, sine vilo tamen læsionis vestigio, bini præ-
 sentes chirurgi iam, raso capite, caluariam essent perforaturi.
 Quibus vero restitit ab HERR euulsitque mysticis pilos: vnde
 euigilauit iratissimus homo, pessima imprecatus medico, &
 ipsi denuo barbam vellicaret.

ens eiusdem copia deficere incipiat. Tum porro quoque partim maior tunicarum ventriculi intestinaliumque renis, per irritamenta spirituosa productus, partim vniuersæ massæ sanguineæ maius volumen eminenter premit distenditque vasa, atque proximo a corde itinere sanguinem ad caput repellit, cerebri medullarem partem mirifice oppressurum. En! iterum aliud caussarum genus, cui proxima soporis morborum causa (§. IX.) originem suam debet.

§. XII.

Quemadmodum porro moderata durant, ita e contrario *labores immoderati*, defatigationes summæ viriumque robur excedentes, *meditationes profundæ*, & *litterarum studia indefessa*, longa, nulloque otio interrupta haud infrequenter in apoplexiam lethargumque coniiciunt viros, aliquin longissima vita dignissimos & in bonarum artium scientiarumque incrementa natos. Accidit hinc, vt insignis litteratissimorum hominum, qui summa contentione feueris studiis animum adhibuerunt, corporisque adeo & animi vires maxime eneruarunt, numerus ex apoplexia occubuisse passim legatur. Ergo quoque funestus hic morbus vulgo morbus litteratorum dici solet: quasi vero idem plurimorum eruditissimorum virorum finis exitusue fataliter sit definitus. Tantum vero abest, vt hæc omnino aliter accidere possint, vt potius, quemadmodum physiologi exactius demonstrant, longa meditatione non solum magna liquidi istius excellentioris, quod nervos agit, copia consumatur, exhaustoque cerebro deficere incipiat, verum etiam sanguis copiosior ad cerebrum cogatur, non sine insigni eiusdem a turgidis vasculis compressione. Adde, diutius grauiusque intensas fibras tandem quoque elatere

tere suo priuari fierique laxissimas. Habetis iam, optimi lectores, causas morborum somni, lethargi, apoplexiæ (§. IX.).

§. XIII.

Verum enim vero eos, qui in omnia contraria nituntur, qui torpida animi corporisque requie atque inertia, & longo constantique otio, velut languescunt, & extra omnes humanorum pectorum adfectus sepositiprehenduntur, de morbo somno aut apoplectico impetu haud securos esse iubemus. Huius enim commatis homines maxime in somnum proclives, nec, etiamsi longas noctes dormiant, satiatos somno quotidie animaduertimus: quis mirabitur ergo, si in morbosos etiam sopores demum coniciantur? *Multum*, inquit illustris de HALLER p), *ad somnum conferunt defectus omnis irritationis in capite corporeque toto, perfecta quies animi, sensuum externorum, tenebræ*. Quod si igitur eiusmodi torpidi ad hæc inuitamenta somni quæerunt, fenestras velis obtendunt, obscura atque tenebriosa loca sectantur, tunc profecto inertia atque languor sensuum internorum externorumque increfcet. Huc accedit, quod, vi experimentorum *Sanctorianorum* aliorumque q), a somno, a neglecto corporis exercitio, ab apathia summaque animi indolentia per insensibilem cutaneam exhalationem minus decedit, adeoque succorum vitalium moles augetur, eo facilius efficaciusque omnes canales expansura, ipsumque demum cerebrum compressura, quo lubentius vasa, per inertiam atque languorem iam laxata, cedunt. Iam collige singulas has mutationes,

C

medul-

p) In primis lineis Physiolog. §. DLXXXI.

q) Conferatur idem libr. cit. §. CCCCXXXVIII.

medullam cerebri oppressam, vasa languida & turgida, difficilem adeo liquidi nerui & in cerebro secessum, & ex eodem impeditum egressum, causasque inde facillime erues quorumlibet affectuum soporosorum (§. IX.). Tacemus, haud infrequentis esse obseruationis, per noctem non solum irruere morbosos sopores & apoplecticas accessiones, verum etiam sub vesperam eorundem morborum vim plerumque exacerbari. Tantum vero abest, vt noctis silentium, somno inuitando idoneum, hæc solummodo efficiat, vt potius nocturnum insensibilis exhalationis decrementum aliaque causæ cum his coniunctæ potiores sibi vindicent partes r).

§. XIV.

Tum vero & illi, qui *oscillatione*, *libratione*, atque *gyratione* ludunt, corpusque in circum circumagunt, aut qui *curru*, *lectica*, *naugioque* vehuntur, blando concussu moti, facillime euadunt vertiginosi: quos omnino non securos esse iubemus de caro atque apoplexia, si aliqua inprimis alia soporum simul iunctæ fuerint causæ. Hinc etiam fit, vt magna pars hominum, dum vehuntur rheda, tranquille obdormiscant. Fac ergo, homines ex plethora laborantes aut mox a lauto pastu ventriculoque pleno portari vehiculo, tunc profecto facillime a soporosis accessibus poterunt tentari: id quod ego ipsemet in nonnullis excellentium virorum personis contigisse vidi. Neque hæc omnino vili adeo mira atque inaudita esse possunt: siquidem partim circumrotatione & oscillatione ista singularæ res visui obiectæ quasi confunduntur, & velut vorticosum

r) Confer PRAESIDIS nostri Dissert. de nocturna plurimorum morborum exacerbatione, Helmstad. c. 1706. editam.

sum in ordinem repræsentatione exprimuntur, partim sub
 vectura lenis ista atque vniformis concussio agitat nonnihil
 cerebrum, idemque vix obseruabili allisu ad basin adpellit;
 vnde ad neruorum originem quantulacunque fit compres-
 sio, hinc impeditior & sanguinis & liquidi neruei motus,
 & hinc adeo proxima somni, soporis & apoplexiæ caussa
 (§. IX.).

§. XV.

Venio nunc porro ad aliam reliquis non minorem
 adfectuum soporosorum caussam, quæ a diuersa *tempera-*
mentorum, (sic enim medici vocant,) ratione desumitur.
 In his *sanguineæ* & *phlegmaticæ* temperiei vis atque effica-
 citas in producendis soporosis morbis maior est, quam
 cholericæ melancholicæque. Atque hic effectus tanto
 certior grauiorque accidet, quanto magis prædictorum
 temperamentorum alterutrum reliquæ humorum anima-
 lium crasi præeminet. Quoniam igitur sanguineos nimia
 sanguinis copia distinguit, phlegmaticos vero pituitosa &
 iners succorum vitalium cacochymia, factum est exinde,
 vt & apoplexiæ, & adfectuum soporosorum *) duplex ge-
 nus hoc nomine constitueretur. Apoplexiæ enim sangui-
 neæ & serosæ nomen quis ignorat? Soporosos pertractans
 morbos illustris L. B. van SWIETEN: *Forte posset*, inquit,
majoris distinctionis gratia, cari nomen retineri ad designan-
dum profundum soporem in febris acutis & aliis morbis,
vbi copia sanguinis, nimia eius rarefactio, aut & inflamma-
toria spissitudo adest. Lethargus autem vocaretur, vbi a
mera glutinosa & inerti sanguinis cacochymia profundus talis
sopor produceretur.

C 2

§. XVI.

*) Videtur illustris L. B. van SWIETEN *Commentar. eius. §. 1045.*

§. XVI.

Videamus iam primo plethoræ in progredientis soporosis apoplecticisque affectibus vim atque efficacitatem. (§. XV.) Nempe homini *plethorico*, in quo sanguis multus densusque maiorem cordis renisum actionemque irritando excitat, facillime velocior accidere solet humorum motus, vniuersæ fluidorum massæ, quæ a celeriori cursu rarefcere incipit, volumen expandens. Ergo hinc & ob copiam maiorem, & ob insignius volumen plurimum tument vasa tam sanguinea, quam reliqua minoris diametri. Sed ossea cranii olla, in adultis cedere nescia, omnem turgescentium vasorum vim nisumque in mollem cerebri compagem impellit, efficitque adeo, vt medullaris pars, & quidquid hic est neruorum originis, comprimatur, simulque nerui fluidi, si cum secretionem spectes, tum progressum, impeditissimum sit iter. Atqui hæc & soporum, & apoplexiarum sunt primordia. (§. IX.) Quanto magis hæc omnia euenient, quantoque efficacior medullæ cerebri erit compressio, si sub extrema tandem distensione diffissis a mole irruentis sanguinis vasis liquida, qua data est via, effluunt, & vndique cerebrum compingunt. Quippe hæc humorum extra suos canales effusio tum demum omnium facillime fieri solet, quando cerebri vascula reliquorum viscerum canalibus sunt debiliora, adeoque longe minus, quam hi, impulso sanguini renitentur. Hinc infarctus, varices, concrementa polyposa, disrptiones, encephali vasa peruertentes. Teste viro celeberrimo, *LIEVTAVDIO* ¹⁾, incisâ hominum ex huius generis apoplexia demortuorum cadavera inspicienti anatomico obtule-

IVX. 1

¹⁾ In *Précis de la Médecine pratique*, pag. 178. seq.

obtulerunt obturationes vasorum, coagula polyposa, plexum choroidem varicosum, sanguinem inter cerebrum atque membranas, immo in ipsis ventriculis, extra vasa effusum. Quid? quod etiam aliquoties visus est sanguis a mole sua insigniori impulsuque maiori in ipsam cerebri compagem adactus. Eadem obseruata recensuit quoque summus anatomicus omniumque nostri temporis senior, IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS. u) Inde etiam fit, vt iis, qui hoc modo sanguinis ictum pertulerunt, caput sæpe numero insigniter tumeat. Caue autem, putes, hæc omnia semper plethoræ vniuersalis esse effecta: vt potius haud raro sanguis in singularibus corporis humani partibus collectus coactusque idem efficiat. Verbi causa, sanguis in pulmonalibus vasculis fartus nonnumquam adeo ad encephalum redundat, vt in ipsis quoque cadaueribus putrescens sanguis ex ore, naribus, auribusque emittatur.

§. XVII.

Homini autem *phlegmatico*, glutinosa lentaque seri colluue abundantanti, haud longe alia contingere solent phænomena, si exinde lethargicus apoplecticusque euadit (§. XV.). Partim enim mucosa atque serosa eiusmodi caco-chymia sic peruertit sanguinis crasin, vt secernendo subtilissimo neruorum fluido fiat ineptus, sufficiensque huius liquidi copia deesse incipiat; partim moles ipsius, ad cerebrum congesta, hoc deprimit medullaremque texturam neruorumque origines compellit. Atque hæc sunt morborum soporosorum apoplecticorumque inde oriendorum causæ.

C 3

u) In incomparabili opere de causis & sedibus morborum per anatomen indagatis, Lib. 2, passim.

causæ. Haec etiam practica, quæ dicitur, anatome confirmavit. In eiusmodi cadaueribus enim incisores deprehenderunt *x*) compressum collapsumque cerebrum, ventriculos ipsius sero limpido aut sanguinolento inundatos, aquam inter piam duramque meningem in caluarie fundo copiose collectam, plexum choroiden decolorem, et hydrodatibus refertum. Adde hoc, quod serosa hæc illuies interdum in ipsa spinalis medullæ inuolucra delabitur, et, discusso demum interdum sopore aut apoplectico insultu, per longum adhuc tempus paralyin partium inferiorum post se relinquit. Omne hoc serum collectum sæpe numero aquæ gelatæ speciem habet. Accidit quoque interdum, vt temperamenti sanguinei homines huiusmodi serosas congestiones atque effusiones internas patiantur; quo facto admodum difficilis apoplexiæ aut soporis sanguinei serosive diagnosis euadit.

§. XVIII.

Est ad hæc aliud soporis apoplexiæque genus, quod huc (§. XVI. XVII.) commode referas: *symptomatum* dicunt aut etiam barbaro nomine *accidentale*; de quo pauca tantummodo hic subiiciemus. Offenduntur enim haud raro, dum secantur cadauera ex lethargo aut apoplexia demortuorum, in cerebro tumores molles, abscessus, hydatides aliue folliculi, sanguine coacto, sero subflauo, aut pure pleni, steatomata, et alia; item exostoses cranii aut ossificationes morbosæ in ipsis cerebri membranis; quæ omnia, licet tanquam aliorum morborum confectaria succedant, medullæ tamen cerebri officiant, quo

x) Conferantur modo citati auctores.

quo minus libere tenuissimum istud fluidum permeare possit. Hinc ergo his etiam ex causis sopores apoplexiæque originem deducunt; eoque certius lethales futuræ, si simul cum humorum in cerebro effusione fuerint coniunctæ.

§. XIX.

Verum enim vero iam supra (§. XVI.) fere in transcurso diximus, non semper vniuersalem plethoram, sed singularem quoque partium tantum quarundam, in causis haberi oportere affectuum soporosorum apoplecticorumque. Singularis ergo & cerebri vasculis veluti propria plethora in tantum, in quantum ad distos morbos nascendos plurimum confert, nunc amplius suis ex causis erit eruenda: plethoræ enim vniuersum corpus occupantis causas indagare in præsentia nostri interesse instituti non putamus. *Primum* ergo ad sanguinis copiosorem molem singulariter in capite congerendam confert immoderatus et proxime capiti admissus calor, sanguinem encephali vasa subeuntem mirifice rarefacturus. Quo nomine mediis perferuidæ ætatis caloribus fieri solet, vt mesores, peregrinatores, alique, qui totos dies sub flagrantissimo sole consumunt, sæpe in sopores apoplexiæque incidant: quibus posterioribus ideo vulgo istus solis nomen est. *Deinde* idem efficit arctior colli restrictio per collaria aut indusi lingulam: quippe vnde fieri non potest, quin iugulares venæ vehementer comprimantur, sanguinemque liberiori reditu excludant. Id quod multi ea, qua sunt, dementia elegantissime, vt putant, institunt, adeoque collari collum constringunt, vt compressis iugularibus venis, quasi suspendio essent interemti, vultum

XXX

tum

tum sæpe numero ostendant violacei coloris. Eadem hæc mala, quæ exteriores capitis partes tangunt, interioribus quoque demum inferuntur, & licet non protinus irruant, sensim tamen gravissimis effectibus valetudinem inuadunt. Venæ enim sinusque venosi pedetentim in varices expanduntur, compactoque adeo sanguine cerebri compagem perpetuo premunt. Tandam quoque vehementior iracundia singularem hunc copiosioris sanguinis in cerebri vasa decubitus efficere potest, cum, teste quotidiano experimento, sanguinem cum impetu in carotides impingat, adeoque œconomix animalium actionum maximas inferat perturbaciones.

§. XX.

Eadem singularis cerebri inundatio (§. XIX.) haud dissimiliori ratione a sero copiosius adacto fieri potest, quam a sanguine congesto. Hoc saltem vtramque inter causas interest, quod in sanguinea fere rapida est accessio, coniunctis omnibus pæne inflammationis signis; in serosa vero omnia lentius procedunt, stuporisque speciem præ se ferunt. In hac phlegmatica corporis constitutione omnes fibræ deprehenduntur laxæ vasculorumque systema languidum; vnde fieri non potest, quin adfusi humores copiosius faciliusque percolentur; cerebrumque iusto mollius libenter cedat, obturarique se patiat. Adeo medullaris neruorum origo, partim compressis a conflente serosa colluue fibrillis, partim ob inopportunam incongruamque sanguinis, sero nimis temperati, crasin perdit id, ex quo & sufficiens & satis subtile nerueum fluidum elaboret. En! igitur efficaces in soporibus apoplexiisque producendis causas. (§. IX.)

§. XXI.

§. XXI.

Adde nunc omnibus his causis, singularem sanguinis serique ad caput decubitus per temperamentorum rationes progredientibus (§. XIX. XX.), alias *vitiosas corporis constitutiones*, sua iam natura homines in soporosos apoplecticosque adfectus facile coniecturas: et profecto eocertior expeditiorque omnium horum malorum erit ortus. Huc refer, verbi causa, eos homines, qui brevisunt collo, obesoque corpore. In eiusmodi enim staturae corporibus maior cerebro cum corde est propinquitas, illudque adeo sanguinis vniuersum fere impetum eo excipit gradu, quem a vibrante proicienteque corde habet. Si enim per longioris colli vasa sanguinis esset iter, longior quoque foret proiectionis, decederetque aliquid istius vis atque impetus, quem sub productiori via ad plures arteriarum diastoles efficiendas cor alioquin esset impensurum. Tacemus, quod sub corporis obestitate in celluloso textu plus liquidorum oleosorum et serosorum colligi coaceruarique solet; vnde eorundem per quamcunque causam irritantem aut impellentem facilis et subitanea in cerebrum fit eruptio. Ad haec aliarum partium vitia, quae vasculosum cerebri systema admodum turbare, et innumeras fluidi nerui secretioni actionique difficultates obicere possunt, referimus quoque polyposa in arteriis carotidibus et vertebralibus concrementa; quippe quae inaequalem sanguinis per cerebrum motum, simulque adeo turbatos spiritus, vt vocant, animales, et, inter alia horum vitiorum confectaria, sopores quoque et apoplexias produ-

D

§. XXII.

§. XXII.

Iisdem caussis, quae fortuito casu singularem in cerebro plethoram efficere possunt, annumeramus tandem tam qualemcunque immoderatum calorem, quam violentum frigus; vtrumque saepe numero subitaneae mortis, quidni etiam soporis? causam. Nihil enim calor vehementer rarefacit humores, et hinc eosdem, quos alioquin vera plethora producit (§. XVI.), cerebro infert effectus. Magnum e contrario frigus in extremis vasculorum tubulis humorum circuitum maxime tardat; hinc sanguis, capillarium vasorum transitu nunc exclusus, in maiores truncos, viscerum interiora perreptantes, refluit, eosdemque nimia copia infert. Hac ratione omnia viscera, adeoque etiam cerebrum, adfusus nimis humoribus onerantur, tandemque, ut superuenientia probant symptomata, penitus obstruuntur. Accidit hinc, ut, qui summa hyeme, obstitis multa nive viis, iter instituunt, plethoraeque dormituri incipiunt, et, si se somni illecebris irritari patiuntur, nunquam iterum expergescant, nisi forte fortuna tempestive satis ab aliis excitentur. Haec mortis genera in alpinis regionibus haud adeo sunt rara. Immo aeternum venerabilis praeceptor meus, vir celeberrimus, IOANNES IACOBUS CRESCENTIVS DE GAREN-GEOT, ex eadem causa, dum anno MDCCCLVIII. milicium, qui e regia cohorte erant, sanitatem curat, et media hyeme variis perfungitur itineribus, mense circiter Ianuario Coloniae Agrippinae apoplexia extinctus est, octoginta paene annos natus. Huc etiam referimus cubi-
cula nimium calefacta, eosdemque per hyemem producen-
tia effectus, qui alioquin aestui aestiuo debentur: quippe
et

et hinc difficilior redditur respiratio, spissiorque euadit sanguis. Haud tamen inficiamur plures huius generis causas ad affectiones comatosas efficiendas saepe numero concurrere: v. g. temperamentum, diaetam, corporis conformationem etc.

§. XXIII.

In his causis porro numeramus diuersa odorum genera tam suaui, quam iniucunda; quippe qui haud raro velut ebrietatem et somnolentiam inducunt. Quo nomine notissimi sunt croci, florum sambuci, liliorum alborum, aliorumque odores. Scilicet ex his floribus exhalant vapores valde tenues, mobiles et expansiui; qui per calorem imprimis magis extenuati per respirationis viam in vesiculas pulmonales penetrant, ibidemque per venosa oscula sanguinis massam subeunt, eandemque rarefaciunt, adeoque ibidem eosdem producunt effectus, qui alioquin cicutaе narcoticae liquoribusque inebriantibus debentur. Eadem ratione iidem vapores membranam pieuitariam narium ineunt, neruosque olfactorios afficiunt, et stuporem ad cerebrum ipsamque omnium neruorum originem transfundunt. Quippe hoc olfactoris neruis velut proprium est, quod cum omnibus reliquis cerebri neruis conspirent, adeoque cum iisdem omnes suos affectus ingratos per consensum communicent. Eadem ratione odor fortis et iniucundus saepe numero animi deliquium et syncopen excitat; contra ea placens odor illico reuocat vitam. Sed habemus alia quoque exempla. Quicumque per aliquod tempus in umbra arborum nucum iuglandiam dormit, mox a diffusis harum arborum vaporibus in profundum soporem, saltem vertiginem, conuicitur: id quod etiam fit, si quis

diutius in taxi umbra dormiuerit. Hoc nomine veteres, vt quasi doloris sensum sopirent, taxum inter pompas funebres ad sepulcra apposuerunt. Constat porro inter omnes et innumeris illaetabilibus exemplis comprobatum est, accenforum carbonum, inprimis ex duriori ligno confectorum, vapores in cubiculis paruis et clausis haud raro funestos produxisse effectus, saltem homines in profundissimum coniecisse lethargum. Porro etiam satis notum est, ab exhalationibus sulphureis et acidis spirituosis mineralibus, passim a pyritis latentibus aliisque corporibus sulphureis oriundis, suffocari homines, extingui lucernas, fossores metallorum in cuniculis subterraneis saepe occidi, saltem in vitae discrimen adduci. Quo nomine satis celebres sunt cauernae caninae Puteolanae, Pyrmontanae, aliaeue. Quorum vaporum actio magna quidem ex parte respirationis effectus impedit, non nihil tamen etiam in ipsos nervos agit, eosdemque stupefacit, et partes, ad quas ipsi potissimum abeunt, resoluit. Idem fere accidit phaenomenon hominibus, qui iusto diutius in cellis vinariis aut cereuisiariis, praesertim fermentationis tempore, commorantur; in primis quando spiracula cellarum clausa sunt. Tunc enim subito violenta oriri solet cephalalgia et vertigo, respiratio redditur difficilis, sensuum intercipitur vsus, tandemque ex apoplexia velut fulmine ic̄ti moriuntur. Idem saepe numero exspectat fatum eos homines, qui in cubiculis calce recenter obductis, aut nuper pictis, aut picturis plurimis recentibus plenis habitant dormiuntque.

§. XXIV.

Sed aliud adhuc sunt genus causarum, soporosos affectus inducentium, certa nimirum condimenta, quibus
cibi

cibi apparari solent et medicamenta quaedam. Ex prioribus praesertim sunt crocus et interdum nux moschata. Ex posterioribus vero tantummodo aliqua citabimus. Hyoscyamus, verbi causa, stramonium, mandragora, opium, et ex hoc praeparata, laudamum, pilulae de styrace et cynoglossa, fermentum anodynum, syrupus diacodion Montani et cetera, sunt narcotica et in maiori dosi veras affectiones comatosas et lethargicas producunt; licet dentur exempla singularia, in praxi clinica omnino annotanda, quod sub minori quoque dosi ob peculiarem aegrotantium dispositionem huiusmodi noxios effectus produxerunt. Sed interdum quoque contingit, ut pluviosa et nebulosa tempestas in temperamenti inprimis frigidi et pituitosi hominibus affectus soporosos et apoplecticos excitet. Quoniam enim humidus aer fibras relaxat et transpirationem impedit, atque respirationem retardat, augeatur serum exhalabile, oriuntur catarrhi, tandemque saepe numero paralyfes et apoplexiae. Haud rarioris est exempli, quod hydropici et leucophlegmatici subito in narium haemorrhagias incidant, moxque quasi apoplexia tacti moriantur. Quod phaenomenon non semper a nimia vasorum per serosam colluuiem relaxatione accidit, sed saepe numero etiam a vasorum hypogastricorum per collectas aquas hydropicas pressione oritur; unde impedita sanguinis per inferiores partes via affatim ad caput congeritur atque hac ratione sopor atque apoplexia excitatur.

§. XXV.

Postremo etiam voluptuosa feminarum libido, si quando mares se simulant, itemque infame voluntariae pollutionis crimen in viris, omnes istos morbos generant, qui

D 3

neruos

neruos afficiunt, spasmos prouocant, vires exhauriunt, adeoque procreandis etiam soporosis apoplecticisque morbis dant ansam y). Haud minor in his damnis producendis est efficacitas cuiuslibet Veneris immoderate, praesertim in hominibus debilibus: quippe vnde per copiosas seminalis materiae effusiones solida relaxantur, exciccantur atque eneruantur, fluida vero, facta hinc mala digestionem, chylicationem, et nutritionem, impura redduntur. Hinc facilis ortus lethargi, apoplexiae, epilepsiae, aliorumque spasmodum, nec non acerbissimorum saepe numero dolorum athriticorum.

§. XXVI.

Facta igitur omnium earum causarum, maxime omnino inter se diuersarum, vnde soporosi affectus nascuntur, recensio, facile est intellectu, non vnam eandemque medendi methodum omnibus singulisque morborum soporosorum conuenire generibus. Bone Deus! quam insana, quam vecors haec esset empiria! consulcius igitur est omnibus his causis maxime opportuna accommodare remedia. Primo igitur, si *gulae intemperantia voracitasque* soporosorum affectuum causa est (§. X.), protinus ventriculi et intestinorum euacuatio indicatur, pro diuersis reliquis rebus circumstantibus vel per emetica, vel per purgantia et clysteres, vel per diaetam. Quae remedia tam diu repeti et in usum trahi debent, quam diu copiae impurae in primis viis signa supersunt. Interim dantur quoque exempla, in quibus simul ad alia quoque remedia, verbi causa, venae sectionem recurrere oportet medicum. Rarius enim in huiusmodi exemplis praemissam venae sectionem damna sequuntur. Siue enim praescribenda sint emetica, verus antea vasorum sanguiferorum status in praesenti aegroto est diiudicandus. Quod si enim cerebrum a nimia sanguinis copia simul redundat, periculum est a repetita per emesin concussionem expectandum,

y) Conferatur celeberrimus *TISSOT de mania*.

dum, quod partim inde copiosior sanguis ad caput cogitur, partim vasa nimis turgida facillime rumpuntur; nisi antea ex vena secta sanguis detrahatur. Hanc autem plethoram, voracibus atque gulosis maxime familiarem, facile demonstrabit eleuatio pulsus, faciei rubor, vires corporis insigniores, constitutio sanguinea et alia. Atqui tunc necesse est, vt clysteres praemittamus, tam ad dissipandam plethoram, quippe hic soporis proximam causam, quam ad maiori cum securitate praescribenda emetica, ceteroquin hic opportuna. Siue autem in praesenti aegrotto purgantia meliora fuerint, consilii tamen est, adhibito distorum temediorum vsu, statim imperare venae sectionem: quoniam difficile est iudicatu, corpus a nimia humorum copia non onerari, si quis antea lauta mensa fuerit delectatus, nec nimiae ciborum appetentiae conuenientem corporis addiderit motum. Ceterum in his momentis venae sectionem in pede nonnulli praeferrunt brachiali, alii iugularem venam secari iubent, alii denique temporalem arteriam; nec singulis iustae desunt rationes. Nos in praesentia non expendemus haec argumenta. Satis est, per venae sectionem hoc saltem fieri, vt certa sanguinis copia euacuetur, portio liquidi, tena vasa vrgentis, auferatur, adeoque ipsi parui ramuli laterales ob minorem affluxum in diametro diminuantur. Sed praeter nunc exposita generalia remedia necesse quoque est, vt ad excitandam vim vitalem debilitatam animum applicemus. In hoc omne curationis punctum is feret, qui naturam imitatur, ex clarissimorum clinicorum obseruationibus saepe numero per febrem affectus comatosos tollentem. Scilicet huiusmodi febris omnia commouet organa, incidit humores lentos, et obstacula collit. Ad consequendam vero hanc naturae imitationem omnes idoneae sunt causae, vigiliam producentes; de quibus antea disseruimus, et quas hic non repetemus. Interim nunquam haec sunt negligendae, sed semper ita applicandae,

applicandae, vt omnibus singulisque rebus circumstantibus, morbos soporiferos producentibus, sint conuenientes.

§. XXVII.

Si nimirum per nutritionis excessum morbus oritur, tunc feuerissima imperanda est diaeta. Fibrae enim minus nutritae minusque densae naturalibus fibracionibus erunt aptiores, sanguisque magis reddetur volatilis, quoniam non nimis renouatur, eiusdemque motus per vasa corporis sunt rapidiores. Proinde etiam porro aegroti exponantur in plenam lucem, nec, vt empiricorum mos est, cubiculis per siparia obscuratis includantur: quoniam vnus cuiusque quotidiana obseruatione constat, ab ipsis primis solis radiis, in dormientes illapsis, facillime discuti somnum. Hinc ergo naturale hoc excitationis remedium quidni adhibeamus? Ad haec maxime aegrotantium interest, vt ne supini jaceant. Hic enim situs horizontalis maxime inuitat somnum; quoniam hoc in situ expeditius, quam in situ perpendiculari, sanguis ad caput vrgetur. Id quod tamen vitari debet, quoniam primarius medici scopus hoc in morbo hic est, vt deriuetur sanguis cerebrique obstructio expediatur. In iis vero, qui per stupefacientia in sopores sunt coniecti, inclinatus situs haud nocet, sed potius sanguis hinc facilius ad caput promocus instar aculei est, quo ad vigiliam perpetuam concitantur. Adde huc, quod etiam omne, quo animi vires intenduntur, somnum remouet. Ira, verbi causa, totam animi oeconomiam exagitat. Proinde etiam conducit ipsis, si cum amicis de variis rebus, quibus potissimum animus ipsorum commouetur, insituant sermones. Tandem etiam in vsum vocari possunt potulenta, oleo aut empyreumatico, aut aromatico aethereo abundantia; quippe quae nervos leniter exagitant, dissipantque soporem. Hinc infusa foliorum mali Sinicae, saluiae, mellissae, betonicae, roris marini, aliorumque conducunt.

Nec

Nec nocet decoctum Coffe; quod etiam aliqui ob empyreumaticum oleum per clysmata iniici iusserunt. Ob eandem denique neruorum irritationem profunt quoque ad restituendam excitationem odoramenta grata; quippe quae primum neruorum par, cum reliquis neruis maxime consentiens, imprimis afficiunt, adeoque multum imperii in totam animi oeconomiam habent. Vnde volatilia errhina, membranam pituitariam facile penetrantia, fluido nerueo novos imprimunt motus, eosque, qui mortui videbantur, promte resuscitant. Cuiusmodi exempla sternutationes, in lipothymia et syncope proficuae, exhibent.

§. XXVIII.

Porro, vt expergefiant foporofi, multum conueniunt spiritus cephalici et neruini, itemque aquae huius generis spirituofae, verbi cauffa, balsamus embryonum, aqua meliffae composita, reginae Hungariae, lavenderae et aliae, nec non falia volatilia oleofa diuerfi generis: quoniam corpora acria et volatilia, quae neruos palatinos et linguales irritare poffunt, tonum fimul fingulis neruis ob confenfum reftituunt. Proinde etiam ipfum vulgare fal apoplefticorum ori immittitur, vt largiorem falinae affluxum inuitet, adeoque, incitatis ductibus falialibus, neruos per gultus organum diffeminatof leniter exagitet. Idem efficit quodammodo aqua frigida, foporofi faciei adfperfa: quippe quae fubitanea conftriktionis fpafticae periphericae fenfatione expergeficit aegrotum. Idem quoque faepe numero effe folet effectus concentus mufici, quo nerui ad auditum fpeftantes incitati reliquos confentientes neruos commouent, adeoque faepe excitant lethargicos. Quoniam etiam clyfteres et peflus acres in omni inteftinali tubo ftimulis fuis contractiones vitales concitant, hoc dolorifico et ingrato fenfu haud raro diffipant fopores. Cucurbitulae denique epifpafticae et veficatoriae lacerant cutim, hacque ratione

E

per

per efficacem dolorem nervos cutaneos stupefaciunt, et hinc quoque in toto systemate nervoso graues excitant commotiones. Sed in his omnibus diuersisque excitationis modis modus quoque est habendus et iste potissimum feligendus, qui praesenti aegrotto maxime videtur esse opportunus; ne magis noceamus aegrotto, quam si ipsum solis naturae medicatricis viribus relinqueremus.

§. XXIX.

Alia est adfectuum soporiformium causa, potulentorum nimirum spirituorum, verbi causa, vini, vini adusti, aliorumque huius generis praeparatorum intemperatus vsus (§. XI.). In huiusmodi soporiformis morbis protinus emeticum est exhibendum. Deinde, cum ex omnium medicorum consensu acida impediunt destruantque ebrietatis effectus, haec simul sunt coniungenda. Huic scopo conueniunt imprimis acida vegetabilia, in variis formularum generibus exhibenda; exempli causa in iusculis acidulatis cum omphacio, succo acetosae aut mali citrei. Conducunt quoque potus ex aqua, saccharo et limonio- rum succo. Præsanis admisceatur acetum aut spiritus aceti concentratus z), ad gratam aciditatem affusus. Applicentur porro epithemata temporibus et carpis ex taleo-
lis

*) Summus iam virium aceti praeco fuit celeberrimus BOERHAAVE in *elementis Chæmiæ*; quocum et alii chemici atque clinici medici plerumque consentiunt. Prodest nimirum, teste BOERHAAVIO, in omnibus acutis et inflammatoriis naturae motibus, ad destruenda sanguinis coagula; quae, tanquam proximas horum morborum causas, cadaverum incisorum anatome demonstravit. Idem quoque optimos aceti effectus in morbis convulsivis, hypochondriacis, hystericeisque vidit, additque, ipso aceto puro, aut per adfusam aquam temperato, non efficacius esse sudoriferum remedium. Huic vsui destinari quoque potest acetum, ad mentem STANLII frigore concentratum; de quo conferri possunt SCHVLZII *Praelectiones in dispensatorium brandenburgicum*, artic. *æcerum destillatum*. Porro huc pertinet spiritus aceti concentratus Schwarziæ; de quo euoluatur clarissimi viri, BENIAMIN SCHWARZII, poliatri gedanensis meritissimi, *kurzgefusste Ab-*

lis citri aut aceto et succo semperuiui. Item admoneri potest naribus ad odorandum acetum quoddam medicamentum, verbi causa, rutae, rubi idaei, et alia: quae simplicia remedia plus saepe valent, quam alia maxime composita atque falsa efficacissima. Nonnulli quoque multum efficacitatis in dissipanda ebrietate tribuunt spiritui salis ammoniaci: sed, quoniam volumen sanguinis magis auget, veremur omnino, ne plus obstit, quam prolit. Venae sectionis vsus haud videtur proficuus, praecipue si pulsus est naturalis.

§. XXX.

Si vero per exhaustionem liquidi nervosi, ab immoderatis laboribus aut profundis meditationibus effectam, soporosi morbi fuerint producti, (§. XII.) non est, vti in prioribus causis, praecipitanda curatio: quoniam ipsae exhaustae vires per somnum sensim reparantur et liberior fluidi neruei restituitur motus. Tantummodo igitur torpor iste soporosus sensim est dissipandus. Interim spirituosae aquae prudenter applicatae optima sunt remedia; quae laudabili vitsu, ad euehulam nutritionem proficuo, vino generoso, infusionibus theeformibus plantarum neruinarum et cephalicarum, verbi causa, salviae, melissae, serpilli, rorismarini, origani, menthae, aliarumque, itemque etiam cum temperato Coffe potu coniuncta, vim vitalem neruorum leniter suscitant, haecque ratione sopores saluberrime discutunt. E contra-ria parte venae sectiones aliaeque profusae excretiones admodum sunt periculosae, immo saepe numero letales. Affectiones soporosae per torpidam animi corporisque requiem et turpe otium productae (§. XIII.), quoniam semper esse solent cum plethora et cacoehymico sanguinis lentore coniunctae, venae sectionem, stimulantia, vesicatoria, cucurbitulas, et reliqua requirunt excitantia,

E 2

quae

handlung von der Pest und von dem concentrirren Eßiggeist; qui libellus prodiit Gedani 1770.

quae iam supra alio loco (§. XXVII. et §. XXVIII.) locupletissime recensuimus. Qui ab oscillatione, libratione atque gyratione (§. XIV.) in vertigines atque sopores coniiciuntur, ab his singularibus corporis motibus necessario abstinere debent. Qui vero a vectura in curru, lectica, nauigioque soporosi euadunt, plerumque a natura ipsa, vomitum excitante, auxilium accipiunt, in quo ferendo si natura desit, facillime per lene emeticum curantur.

§. XXXI.

Si plethora sanguinea soporosorum affectuum causa est (§. XVI.), venae sectio omne curationis punctum constituit: reliqua enim omnia remedia solummodo adiumenti sunt loco. Inter medicos clinicos autem lis adhuc est, vtrum in brachio primam, an in pede sit secunda vena. Videntur autem ii, qui priorem defendunt sententiam, magis idoneis inniti rationibus: quoniam potiores vasorum sanguiferorum renisus in visceribus inferioribus hypogastricis deprehenditur. Haec autem plethora si ex excretionum periodicarum, verbi causa, haemorrhoidum aut mensum, suppressione est nata, post adhibita praedicta generalia remedia imprimis iis oportet medicum vti medicamentis, quae restituendis suppressis haemorrhagiis conducunt. Quod si forte fortuna aliquis ex prima apoplexiae accessione feliciter euaserit, optima se adstringat dietae, et si forte sanguinei fuerit temperamenti, ad auertendum morbi recursum interdum emitti sibi sanguinem patiat. Apoplexia enim sanguinea differt tantummodo vim suam, ipsiusque capiti semper imminet, cui semel mortem est minata. Cuius rei causa in hoc latet, quod in quocunque orgasmo sanguinis congestio et facilior et copiosior, quam in vllam aliam corporis partem, ad caput fertur. Primo enim rectum sanguinis ex corde in vasa capitis iter accessum eiusdem ad caput expeditiorem reddit: tum dictorum vasorum tenuitas, debili-

debiliorque resistentia, quippe tunicarum suarum vnam deponunt, antequam caluariam subeunt, infringit renisum eorundem, quem irruenti sanguini opponant; dein fere incredibilis vasculorum copia, quae secundum anatomicorum obseruationes caput perreptat, magnam quoque sanguinis vim adfert, vni tertiae parti eius sanguinis aequalem, qui totum reliquum corpus humanum perfluit; ipsa denique aeris pressio, per caluariae rationem plane impedita, actioni vasorum, contra affluentes humores renitenti, adminiculo esse non potest. Quibus ex rationibus haud difficile erit iudicatu, quod, quando cor sanguinem nimia et velocitate et copia propellit, cerebrum inde semper primas sentiat impressiones, eo maiores futuras, si superflua humorum massa ob nimiam densitatem maiorem quoque suscipiat impulsu. Hinc ergo facillimae in vasis sinibusque cerebri sanguineae stases, familiares morborum soporosorum aliorumque capitis affectuum, ex plethora oriundorum, causae.

§. XXXII.

Contra si abundans seri colluies sopores excitauerit (§. XVII.), nonnunquam quidem venae sectio admitti potest, sed summa cum circumspectione, nec saepe numero repeti debet. Praestantiora vero sunt reliqua diuersi generis euacuantia, exempli gratia, emetica, purgantia, diuretica atque sudorifera. Neque obsunt fortiora stimulantia, verbi causa, sternutatoria, itemque salia volatilia; quia fibrae, per ferocam illuuiem velut inundatae, admodum sunt laxae debilesque, adeoque etiam debilem tantummodo recipiunt impulsu. Quapropter cum a copiosa sanguinis emissionem laudabilior illa humorum pars, quae restituendo fibrarum tono est aptissima, ex parte perditur, a frequentioribus venae sectionibus nihil fere in his aegrotis remanet, quam pars aquosa et serosa. Tunc necessario ad reddendam nervis vim vitalem excitanda est febris quaedam. Huic scopo inferui-

unt clysteres, colocynthide aut aliis acribus purgantibus acutiores facti, itemque iuscula viperarum, et omnia reliqua ista remedia, de quibus supra suo loco (§. XXVI.) disseruimus. Aliqui etiam commendant clysmata tabaco interpolata; quorum usum vero non approbamus ob principium narcoticum, tabaco inhaerens: unde metus esset, ne ab eius applicatione augeantur sopores. Consulto hic praeterimus medendi methodum, symptomatiko affectuum soporosorum apoplecticorumque generi adhibendam (§. XVIII.); quoniam perfectam sanationem non admittunt. Interim, nisi protinus lethalis fuerit accessio, eadem quoque ipsa remedia sunt applicanda, ut saltem imminens differatur fatum, quae antea ad sanguinis aut feri congestionem imminuendam commendauimus; prout nimirum hoc illudae fluidum congestionis materiam constituit.

§. XXXIII.

Nunc vero explicanda porro est medendi ratio, singulari cerebri plethorae, a diuersis causis productae, idonea (§. XIX.) Vnusquisque facile perspicit, in huius mali sublatione medicum ad ipsarum causarum diuersitatem attendere oportere. Quando igitur sanguis, per nimium calorem rarefactus, sanguinea vasa nimis dilata et medullae cerebri atque cerebelli compressione sopores producit, praesentissimum, quod adhiberi potest, auxilium est venae sectio, pro diuersa aegroti aetate diuersisque viribus aliquoties repetenda. Ad haec collocetur protinus aeger in loco subfrigido, et quam primum ad se paullulum redierit, propinentur remedia, quae impetum et expansionem sanguinis sedare possunt: quo pertinent potus aciduli, ex aqua et limoniorum aliove succo acido vegetabili et saccharo confecti, nec non pitifanae nitrosae. Adspergi quoque commode potest aegroti facies caputque aqua frigida; nisi forte malueris fronti temporibusque epithemata aceto imbuta imponere.

re. Nec balneorum frigidorum vsus esset inopportunos. Idem medendi genus commodissimum quoque erit, si a nimia capitis insolatione singularis haec vasorum cerebri plethora traxerit ortum (§. XIX.). Quodsi porro arctior colli per collaria constrictione oriundi soporis fuerit causa, statim relaxandae et solvendae sunt lingulae, deinceps eadem opponenda sunt remedia, quae antea (§. XXXI.) commendauimus. Si grauior denique iracundia sanguinem singulariter ad caput congeserit (§. XIX.), etiam ipsa eadem remedia conueniunt, quae ad moderandam vniuersalem plethoram (§. XXXI.) exposuimus. Saepe numero autem fit, vt nimium quoque et intensum frigus haud dissimili effectu, ac nimius aestus, animalem turbet oeconomiam (§. XXII.) soporesque et apoplexias producat. Quo casu ad diminuendam cerebri obturationem restituendamque sanguinis circulationem vtilissimae sunt frictions, cum pannis linteis aut laneis instituendae. Deferri simul oportet aegrotum in locum, temperatioris indolis aere plenum. Tandem quoque pedes et crura aegrotantis in aquam tepidam immittantur, vt sanguinis versus inferiores partes recursus adiuuetur. Quod postremum consilium in omnibus reliquis affectibus soporiferis, per alias causas productis, minus conducit, quoniam tepida pediluua procliuitatem in somnum augent. Hic quoque haud incommoda sunt spirituosa temperatiora, verbi causa vinum calidum cinnamomifatum et saccharatum, itemque infusa theeformia plantarum cephalicarum, cardiacarum et diapnoicarum: cum e contrario in prioribus causis omnia spirituosa atque volatilia salia summum illatura essent detrimentum. Naturalia conformationis vitia, si sopores generant, quoniam innata sunt, perfectam medicationem non admittunt: interim tamen praueeniri et auerti haec mala possunt. Speciminis loco vnum adducemus exemplum: homines a natura pingues maxime in affectus soporosos sunt procliues,

clives, tenui tamen diaeta, multo corporis exercitio, interpositis interdum remediis purgantibus et clysteribus, bene sibi de auertendis his malis prospicient.

§. XXXIV.

Succedunt nunc immediatae quaedam, ut vulgo dicuntur, cerebri affectiones, odorum nempe tam suauium, quam ingratorum affectus, in producendis apoplexiis et soporosis morbis saepe numero satis efficaces (§. XXIII). Atque hic omnino ante omnia non attendere decet medicum ad volatile odorum principium: sed protinus, meo quidem consilio, sub curationis initium danda sunt emetica et clysteres lenissime stimulantibus: quoniam nunquam non in huiusmodi aegrotis ventriculus crudis vitiosisque humoribus plenus esse solet; quippe qui faciliori debilitatiōi aut compressiōi originis neruorum, ab odorum effluuiis productae, ansam dederunt. Interim non inficiamur, in horum affectuum speciebus occurrere saepe numero singulares quoque crises, verbi causa, sudores, diureses, vomitus, diarrhoeas, hypostases, et alias. Sed videamus nunc quoque, unde per odores ipsius substantiae medullaris cerebri neruorumque affectiones idiopathicae et primigenae, soporosos morbos proxime producentes, efficiantur, et quas nulla crisis sequi solet. Chemicorum nimirum demonstrationibus constat, ipsam odorum diuersorum materiam esse principium quoddam sulphureum siue inflammabile, tenerrimo cuidam principio salino, potissimum acido, nuptum, indolis ad summam expansionem procliuius, et quod, pro ut diuersa salini inflammabilisque principii in planta odorifera est proportio, diuersos quoque odores producit. Quando igitur hoc principium admodum mobile neruos tangit, stupefiunt hi et soporiferam affectionem producant. Proinde hunc noxium effectum destruendi optima est ratio, si volatilis huius principii actionem intercipiamus. Atqui hic experientia docuit medi-

cos,

cos, in quocunque casu neruorum systema per exhalationes corporum odoriferorum, aut etiam graueolentium et suffocantium, quae, verbi causa, e fodinis, cellis vinariis, carbonibus incensis, et ceteris prodeunt, laesum fuit, restituta antea liberioris aeris admissione, vaporem aceti aut cuiusuis alius acidi, praesentissimam habere efficacitatem. Hic ergo vapor opponendus est vapori: quoniam enim magna in excitandis valetudinis et vitae incommodis odorum vis est, quanto magis prodesse poterunt, si recte applicentur.

§. XXXV.

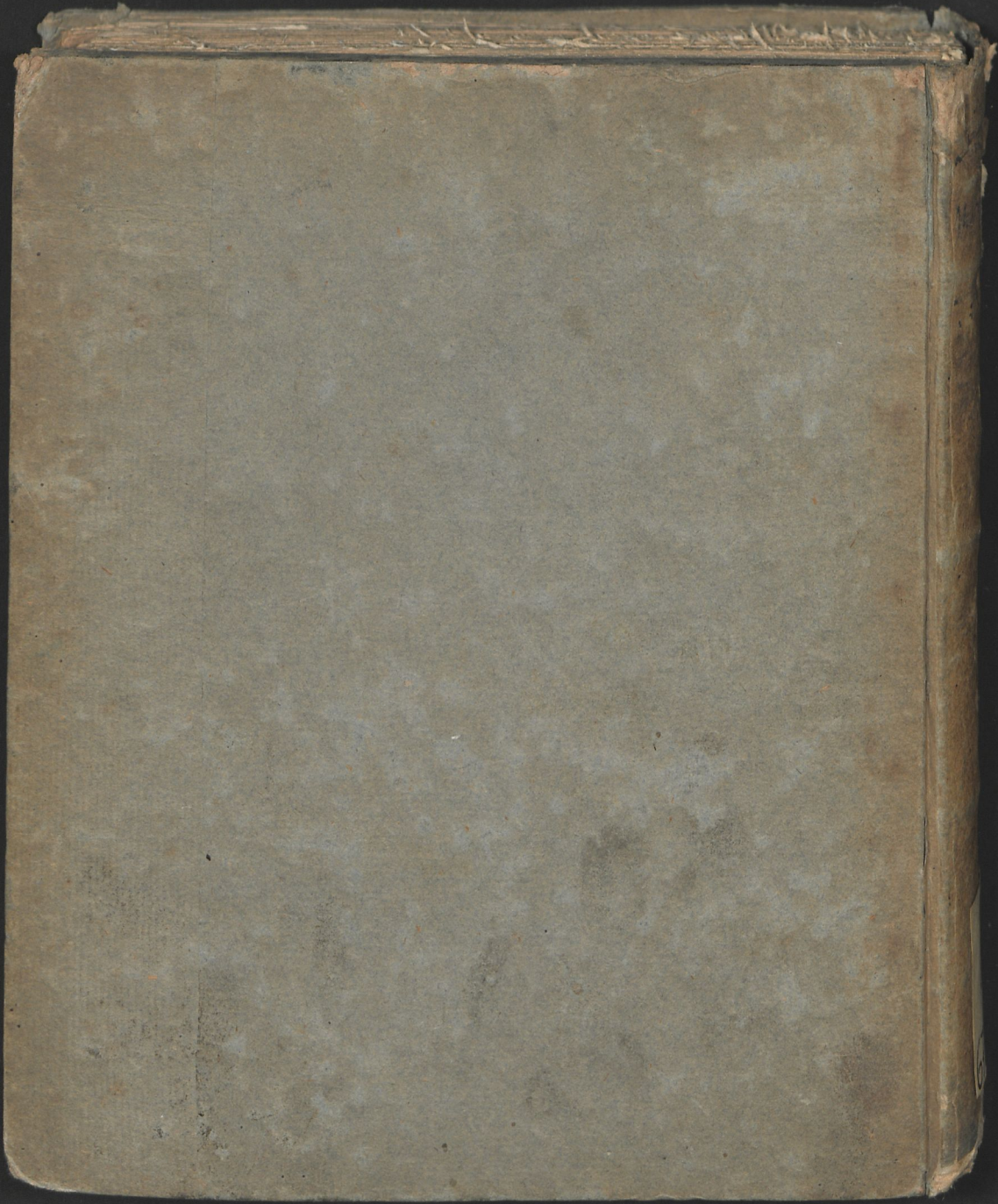
Si soporosa mala excitauerit forte condimentum aut medicamentum quoddam narcoticum (§. XXIV.), conducit etiam vsus aceti aut omnium praeparatorum pharmaceuticorum acidulorum: quibus nimirum nimia sanguinis rarefactio, per narcotici medicamenti aut condimenti vaporosum principium producta, iterum coercetur, nimiaque cerebri ab impulso sanguine compressio imminuitur. Comatosi affectus, per humidum aerem, climatisque aut loci natalis rationem producti, non aliam requirunt curationem, quam quae apoplexiae serosae depellendae est commendata (§. XXXII.). Si denique per imprudentem et immoderatam venerem, siue naturalem, siue naturae contrariam, itemque a copiosa seminis iactura producti sint sopores, (§. XXV.) eadem adhibenda est medendi methodus, quae liquidi neruosi exhaustioni (§. XXX.) medelam affert. Accidit etiam interdum, vt a violentis capitis contusionibus percussionibusque sanguinis inter caluariam et meninges, aut inter meninges et cerebrum, fiant effusiones, atque inde varia oriantur affectuum soporosorum et apoplecticorum genera. Quo facto medicum, si nulla alia ratione sufficienter efficaci sanguinem deriuare potuerit, trepanationem instituere, effusumque sanguinem educere oportet. Postremo inter symptomáticos sopores numerandi quo-

F

que-

que sunt ii, qui per febres interdum producuntur, et plerumque febris furorem sedant, et sublata quoque febris tolluntur. Porto huc pertinet arthritica colluies, nonnunquam versus caput reiecta, hacque ratione haud raro soporum atque apoplexiae causa. Haec ad extrema iterum reuocari potest per epispastica, pediluua et venae sectiones in pede institutas. Materia erysipelacea, scabiola, aliae exanthematica chronica, forte retrogressa, etiam interdum sopores excitat: cui malo dein balnea, venae sectiones, vesicatoria, et diaphoretica profunt; quoniam impuram materiam ad cutim reducunt. Etiam puerperis nonnunquam soporosi accidunt affectus, si primis puerperii diebus a lochiis suppressis metaltasis et refluxus sanguinis versus caput fuerit coactus. Si hoc sub statu arteriarum pulsus durus, ardens hypogastrii calor, et constrictum vteri orificium deprehenditur, necessario instituenda est venae sectio, vitam aut mortem certissime definiens. Haec autem venae incisio non in pede, sed in brachio instituatur, ne ad vterum, iam a sanguine oppressum, obturatum, inflammatum, et in spasmos coactum, adhuc potentius deriuetur sanguis. Atque hac ratione salutariter incidi venam, quotidiana puerperarum exempla testantur. Deinde relaxetur haec pars per diluentia et per fomentationes emollientes: quo facto intra breue plerumque tempus restituntur lochia et ipse affectus soporosus dissipatur. Tandem affectus soporosus per vehementiorem animi affectum, verbi causa, laetitia profusam, timorem, animi a nuntio tristi percussione, etc. productus, facile per temperantia nitrosa et dein subiuncta cardiaca, exempli gratia, aquam melissae, dispellitur; quibus castoreum addi potest, si eiusmodi inopinatum malum hysterice acciderit femellis. Si grauior iracundia soporis superuenientis fuerit causa, abstinere oportet medicum a venae sectione, quoniam hanc plerumque illaetabilis funestusque sequi solet

F I N I S.

8

DE
MORBIS SOPOROSIS

PRAESIDE
PETRO IMMANVELE HARTMANNO,
MED. ET PHILOS. DOCT. MED. THEOR. ANAT. BOTAN. ET PHARMAC.
PROF. PVBL. ORD. ACAD. CAESAR. NAT. CVR. ET ELECT.
MOG. ERFVRT. SCIENT. VTIL. ITEMQVE SOCIET.
DYCAL. TEVTON. HELMSTAD. SODALE,
ORDINIS MEDICI H. T. DECANO,

DOCTORIS MEDICI DIGNITATEM

LEGITIME CAPESSVRVS

D. IVNII c^ocl^occclxxi.

PVBLICE DISSERET

NICOLAVS LEONARD,

NANCEIO-LOTHARINGVS.

TRAIECTI AD VIADRVM,
E TYPOGRAPHEO WINTERIANO.

